

Κείμενο Εργασίας Νο 19/2011

**Η Αφρικανική Πολιτική της Τουρκίας &
ο Αραβικός Κόσμος της Αφρικανικής Ηπείρου:
Θέτοντας τις Βάσεις
για μια Μακροπρόθεσμη Συνεργασία**

Παντελής Τουλουμάκος

Πρόγραμμα Μεσανατολικών Σπουδών

Μάιος 2011

Copyright © 2011

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ)

Βασ. Σοφίας 49, 106 76 Αθήνα

Τηλ.: (+30) 210 7257110, Fax: (+30) 210 7257114, e-mail: eliamep@eliamep.gr

url: www.eliamep.gr

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Κείμενο Εργασίας Νο 19/2011

Η Αφρικανική Πολιτική της Τουρκίας & ο Αραβικός Κόσμος της Αφρικανικής Ηπείρου: Θέτοντας τις Βάσεις για μια Μακροπρόθεσμη Συνεργασία

Παντελής Τουλουμάκος

Υποψήφιος Διδάκτωρ, Τμήμα Τουρκικών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Βοηθός Ερευνητής στο Πρόγραμμα Μεσανατολικών Σπουδών ΕΛΙΑΜΕΠ

p.touloumakos@gmail.com

Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν υιοθετεί ως ίδρυμα πολιτικές θέσεις. Καταβάλλει μάλιστα προσπάθεια να παρουσιάζονται στα πλαίσια των εκδηλώσεων του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Υπό το πρίσμα αυτό, οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται στις σειρές του θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους συγγραφείς και να μην θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του ιδρύματος, του διοικητικού συμβουλίου του, της διεύθυνσης ή των κατά περίπτωση και καθ' οιονδήποτε τρόπο συνεργαζομένων φορέων.

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΛΩΝ ΕΛΙΑΜΕΠ**

Ζητήστε μας να σας ενημερώσουμε!

members.eliamep@eliamep.gr

Τηλ. 210 7257110

Εδώ θα βρείτε το [Δελτίο Εγγραφής](#)

Σύντομο Βιογραφικό

Ο Παντελής Τουλουμάκος είναι ιστορικός, υποψήφιος διδάκτωρ του Τμήματος Τουρκικών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Ασχολείται με θέματα της σύγχρονης πολιτικής και κοινωνικής Ιστορίας της Τουρκίας, ενώ έχει επίσης μεταφράσει από τα Τουρκικά το βιβλίο του Şükrü Sina Gürel, *Οι Τούρκο - Ελληνικές σχέσεις 1821 - 1993*, (εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2008).

Περίληψη

Η πρόσφατη κρίση στις αραβικές χώρες της Αφρικής και η εμπλοκή της Τουρκίας αναζωπύρωσαν τις συζητήσεις σχετικά με την προσπάθεια της Άγκυρας να αναβαθμίσει το γεωστρατηγικό της ρόλο στην ευρύτερη περιοχή. Όσον αφορά τον αραβικό κόσμο της αφρικανικής ηπείρου, τουλάχιστον, η νέα αφρικανική πολιτική που η Τουρκία ακολούθησε από το 1998 - και με έμφαση από το 2002 και εξής - προσέδωσε μία ιδιαίτερη δυναμική στους τουρκικούς διπλωματικούς χειρισμούς, ορατή ως κάποιο βαθμό και εξ αφορμής των σύγχρονων γεγονότων στη Λιβύη· οδήγησε, επίσης, στη δημιουργία ισχυρών πολιτικών και οικονομικών ερεισμάτων της Άγκυρας στην περιοχή.

Λέξεις Κλειδιά

Τουρκία
Τουρκική εξωτερική πολιτική
Αφρική
Αραβικός κόσμος

Η Αφρικανική Πολιτική της Τουρκίας και ο Αραβικός Κόσμος της Αφρικανικής Ηπείρου:

Θέτοντας τις Βάσεις για μια Μακροπρόθεσμη Συνεργασία.

Η πρόσφατη κρίση στις αραβικές χώρες της Αφρικής και η εμπλοκή της Τουρκίας αναζωπύρωσαν τις συζητήσεις σχετικά με την προσπάθεια της Άγκυρας να αναβαθμίσει το γεωστρατηγικό της ρόλο στην ευρύτερη περιοχή. Όσον αφορά τον αραβικό κόσμο της αφρικανικής ηπείρου, τουλάχιστον, άποψη του γράφοντος είναι ότι η νέα αφρικανική πολιτική που η Τουρκία ακολούθησε από το 1998 - και με έμφαση από το 2002 και εξής - προσέδωσε μία ιδιαίτερη δυναμική στους τουρκικούς διπλωματικούς χειρισμούς, ορατή ως κάποιο βαθμό και εξ αφορμής των σύγχρονων γεγονότων στη Λιβύη.

Το 1998, ως συνέπεια εν μέρει της νέας, πολυδιάστατης εξωτερικής πολιτικής - που είχε εισηγηθεί ο İsmail Cem - και εν μέρει της αποτυχίας της Τουρκίας να λάβει καθεστώς υποψήφιας στην ΕΕ χώρας κατά τη Σύνοδο Κορυφής των Ηγετών Κρατών και Κυβερνήσεων ένα χρόνο νωρίτερα στο Λουξεμβούργο, η ιδέα της αναθέρμανσης των σχέσεων με τις αφρικανικές χώρες κέρδισε έδαφος. Το Σχέδιο Δράσης για το άνοιγμα στην Αφρική ετοιμάστηκε το 1998 με συμμετοχή εκπροσώπων από διάφορα Υπουργεία, διευθύνσεις και τον ιδιωτικό τομέα. Τούρκοι πρέσβεις στην Αφρική και Πρόξενoi επί τιμή αφρικανικών χωρών στην Τουρκία ήταν επίσης παρόντες στις συζητήσεις αυτές. Στόχος του Σχεδίου ήταν η ανάπτυξη πολιτικής, οικονομικής, και διπλωματικής συνεργασίας με την Αφρική, με συγκεκριμένες ενέργειες.

Στον διπλωματικό τομέα προτεινόταν η αναβάθμιση της διπλωματικής εκπροσώπησης στην Αφρική. Αποφασίσθηκε έτσι το άνοιγμα νέων πρεσβειών στη Γκάνα, στην Ακτή Ελεφαντοστού και στη Ζιμπάμπουε, παράλληλα με τις ήδη υπάρχουσες 12 πρεσβείες. Μία άλλη πρόταση, ήταν η απευθείας διαπίστευση πρέσβων από την Άγκυρα σε αφρικανικές χώρες, όπου το άνοιγμα μόνιμων πρεσβειών δεν ήταν δυνατό για οικονομικούς λόγους. Σύμφωνα με το Σχέδιο, Τούρκοι διπλωμάτες από την Άγκυρα θα αποστέλλονταν κατά περιόδους σε αφρικανικές πρωτεύουσες ως ειδικοί απεσταλμένοι, για να αναπτύξουν τις διμερείς σχέσεις. Παράλληλα, προβλεπόταν η ανταλλαγή επισκέψεων υψηλόβαθμων αξιωματούχων μεταξύ των αφρικανικών χωρών και της Τουρκίας, αλλά και η συμμετοχή σε προγράμματα τεχνικής και ανθρωπιστικής βοήθειας του ΟΗΕ προς την Αφρική.

Ανάλογες δραστηριότητες προβλέπονταν και στον οικονομικό χώρο: εμπορικές συμφωνίες και συμφωνίες προστασίας των επενδύσεων, όπως και η δημιουργία ενός ταμείου ειδικής τεχνικής βοήθειας για την Αφρική σημειώνονταν ως προτεραιότητες. Παράλληλα θα επιδιωκόταν η συμμετοχή της Τουρκίας τόσο στην Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης, όσο και στην Αφρικανική Τράπεζα Εισαγωγών και Εξαγωγών, καθώς και η σύσταση Κοινού Επιχειρηματικού Συμβουλίου. Το Σχέδιο Δράσης έκανε επίσης λόγο για συνεργασία στους τομείς του πολιτισμού και της εκπαίδευσης, με υπογραφή συμφωνιών, συνεργασία σε πανεπιστημιακό επίπεδο, αλλά και την ίδρυση Ινστιτούτου Αφρικανικών Σπουδών. Προτάσεις διατυπώνονταν, εξάλλου, για συνεργασία και στο στρατιωτικό πεδίο, με τουρκική συμμετοχή στις ειρηνευτικές δραστηριότητες του ΟΗΕ και πρόσκληση αφρικανών αξιωματούχων για στρατιωτική εκπαίδευση στην Τουρκία.

Η εφαρμογή του φιλόδοξου αυτού Σχεδίου ανεστάλη σε μεγάλο βαθμό εξαιτίας της έλλειψης πολιτικής σταθερότητας στο εσωτερικό της Τουρκίας, αλλά και της σοβαρής οικονομικής κρίσης που έπληξε τη χώρα, την περίοδο 2000-2001. Μόνο μετά την ανάληψη της εξουσίας - και μάλιστα με ισχυρή κοινοβουλευτική πλειοψηφία - από το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (Adalet ve Kalkinma Partisi - AKP) υπό τον Πρωθυπουργό Recep Tayyip Erdoğan, η τουρκική ηγεσία προέβη στην υλοποίηση του προγράμματος αυτού¹.

Το άνοιγμα της Τουρκίας στην Αφρική είχε - τρόπον τινά - προεξαγγελθεί από το σημερινό Υπουργό Εξωτερικών της, Ahmet Davutoğlu². Στο βιβλίο του: *Το στρατηγικό βάθος. Η διεθνής θέση της Τουρκίας*, που κυκλοφόρησε στην Τουρκία το 2001, ο Davutoğlu τόνιζε την ανάγκη ανάμειξης της Τουρκίας στα αφρικανικά πράγματα, για δύο κύριους λόγους: τις πλουτοπαραγωγικές πηγές της ηπείρου, αλλά και τη δύναμη των αφρικανικών κρατών στο πλαίσιο του ΟΗΕ. Συνιστούσε, μάλιστα, σε πρώτη φάση, το άνοιγμα αυτό να επικεντρωθεί βασικά στο οικονομικό και πολιτισμικό πεδίο³.

Στην πραγματικότητα, ωστόσο, η νέα αφρικανική πολιτική της Τουρκίας επεκτάθηκε σε πολλούς τομείς και υπήρξε προϊόν αρκετών φορέων. Σε επίπεδο αναπτυξιακής διπλωματίας, πολύ σημαντική πρέπει να θεωρηθεί η δραστηριοποίηση - από το 2003 και εξής - του Τουρκικού Γραφείου Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı - ΤΙΚΑ). Η ΤΙΚΑ διαθέτει τρία Γραφεία Συντονισμού Προγράμματος στην Αφρική, τα οποία βρίσκονται στην Αιθιοπία, στο Σουδάν και στη Σενεγάλη⁴. Οι δραστηριότητές της εκτείνονται σε μία πλειάδα πεδίων: κατασκευή έργων υποδομής⁵, υλικοτεχνική υποστήριξη και παροχές στους τομείς της γεωργίας και της κτηνοτροφίας καθώς και της υγείας, συνεργασία στο χώρο της εκπαίδευσης, αλλά και αποστολή επισιτιστικής βοήθειας. Οι ενέργειες αυτές - εξαιτίας της ποικιλίας και της έκτασής τους - πέραν των βραχυπροθέσμων οφελών τους- θα πρέπει να θεωρηθούν ως παράγοντες που προετοιμάζουν μακροπρόθεσμα το έδαφος για μία πολυεπίπεδη και διευρυμένη συνεργασία ανάμεσα στην Τουρκία και τις χώρες της Αφρικής. Αυτό επιβεβαιώνεται, εξάλλου, και από τις επαφές της ΤΙΚΑ με υψηλόβαθμους αφρικανούς κρατικούς αξιωματούχους⁶.

Πέραν των δραστηριοτήτων της ΤΙΚΑ, η Τουρκία έχει παράσχει βοήθεια στην Αφρική και μέσω διεθνών Οργανισμών. Όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Σίτισης του ΟΗΕ, καθώς και ο Ερυθρός Σταυρός. Την περίοδο 2005 - 2010, η Τουρκία προέβη σε δωρεά 7,5 εκατομμυρίων δολαρίων σε διάφορες αφρικανικές χώρες, προκειμένου να ενισχύσει τον αγώνα τους για την καταπολέμηση των συνεπειών της ξηρασίας και των άλλων φυσικών καταστροφών, ενώ το 2007 διοργάνωσε για πρώτη φορά το Συνέδριο των Λιγότερο Ανεπτυγμένων Χωρών στην Κωνσταντινούπολη. Από τις 49 συμμετέχουσες χώρες, οι 33 ήταν αφρικανικές. Στη Σύνοδο αυτή διέθεσε 20 εκατομμύρια δολάρια ως αναπτυξιακή βοήθεια για τις χώρες αυτές, ενώ ένα χρόνο αργότερα, προέβη σε δωρεά ανθρωπιστικής βοήθειας 3,5

¹ Mehmet Özkan and Birol Akgün, "Turkey's opening to Africa", *Journal of Modern African Studies*, Vol. 48, - Num. 4 (2010), σελ. 532-533.

² Κατά την περίοδο 2002 - 2009, ο Ahmet Davutoğlu διετέλεσε Σύμβουλος του Πρωθυπουργού για θέματα εξωτερικής πολιτικής, προτού αναλάβει - από το Μάιο του 2009 μέχρι σήμερα - την ηγεσία του Υπουργείου.

³ Ahmet Davutoğlu, *Το στρατηγικό βάθος. Η διεθνής θέση της Τουρκίας* (μτφ. Νικόλαος Ραπτόπουλος - επιστημ. επιμ. Νεοκλής Σαρρής), εκδ. Ποιότητα, Αθήνα 2010, σελ. 321 - 322

⁴ Παντελής Τουλουμάκος, *Ανιχνεύοντας την Τουρκική εξωτερική πολιτική: η δράση των κρατικών οργανώσεων στο πλαίσιο της αναπτυξιακής διπλωματίας της Άγκυρας*, Οκτώβριος 2010, σελ. 11 (Η μελέτη έχει δημοσιευθεί στην ιστοσελίδα του ΕΛΙΑΜΕΠ: www.eliamep.gr)

⁵ Ενδεικτικά μπορεί να αναφερθεί η κατασκευή δικτύου υδροδότησης εκ μέρους της ΤΙΚΑ στην Αιθιοπία, που προοριζόταν να εξυπηρετήσει τις ανάγκες 1.200.000 ατόμων· ό.π., σελ. 48

⁶ Για το ζήτημα αυτό, βλ. Hakan Fidan and Rahnan Nurdun, "Turkey's role in the global development assistance community: the case of TİKA (Turkish International Cooperation and Development Agency)", *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Vol. 10-Num. 1, April 2008, σελ. 93-111. Για μία αναλυτική παρουσίαση των δραστηριοτήτων της ΤΙΚΑ στην Αφρική, την περίοδο 2006-2009, βλ. Τουλουμάκος, *Ανιχνεύοντας την τουρκική εξωτερική πολιτική*, σελ. 47 - 52.

εκατομμυρίων δολαρίων προς το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Σίτισης. Πρέπει να σημειωθεί, εξάλλου, ότι το 2009 η Άγκυρα προχώρησε σε δωρεά 500.000 δολαρίων προς την Αφρικανική Ένωση⁷.

Προσπάθειες για διεύρυνση της συνεργασίας ανάμεσα στις αφρικανικές χώρες και την Τουρκία έλαβαν χώρα και στο θρησκευτικό τομέα. Το 2006, στην Κωνσταντινούπολη έλαβε χώρα η Συνάντηση των Θρησκευτικών Ηγετών των Μουσουλμανικών Χωρών και Κοινοτήτων της Αφρικανικής Ηπείρου, με συμμετοχή εκπροσώπων από 21 χώρες⁸. Μεταξύ άλλων, οι ηγέτες εξέφρασαν την επιθυμία να ανεγερθούν τζαμιά οθωμανικής/τουρκικής τεχνοτροπίας στις αφρικανικές χώρες, αλλά και στην εδραίωση μακροπρόθεσμης εκπαιδευτικής συνεργασίας στις ισλαμικές σπουδές, με τη δημιουργία διεθνούς θεολογικής σχολής. Από τη δική της πλευρά, η Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων (Diyanet İşleri Başkanlığı) της Τουρκίας ανταποκρίθηκε στο ευνοϊκό αυτό κλίμα, αναπτύσσοντας ένα πρόγραμμα παροχής υποτροφιών για εκπαίδευση ιμάμηδων προερχόμενων από αφρικανικές χώρες, στην Τουρκία. Στο πλαίσιο του Προγράμματος αυτού, το 2009 η Τουρκία προσκάλεσε - μέσω των πρεσβειών της στην Αφρική - 300 μουσουλμάνους σπουδαστές⁹.

Ανάλογη κινητοποίηση σημειώθηκε και σε επίσημο διπλωματικό επίπεδο. Το 2005, η Τουρκία ανακήρυξε το έτος αυτό ως «έτος Αφρικής», ενώ το Μάρτιο του ίδιου έτους ο Erdoğan επισκέφθηκε την Αιθιοπία και τη Νότια Αφρική. Ήταν η πρώτη φορά που Τούρκος Πρωθυπουργός επισκεπτόταν αφρικανική χώρα νότια του Ισημερινού. Τον ίδιο επίσης χρόνο, η Τουρκία απέκτησε καθεστώς παρατηρητή στην Αφρικανική Ένωση, ενώ τον Ιανουάριο του 2008, η Ένωση ανακήρυξε την Τουρκία «στρατηγικό εταίρο» (strategic partner). Η εξέλιξη αυτή ήταν αναμφισβήτητα σημαντική, με δεδομένο ότι η Αφρικανική Ένωση έχει στρατηγικές συμμαχίες (strategic partnerships) με την Ιαπωνία, την Ινδία, το Ιράν, τη Νότια Κορέα, τη Νότια Αμερική, την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Κίνα. Οι αιτήσεις για σύναψη στρατηγικής συμμαχίας εκ μέρους του Καναδά και των ΗΠΑ είναι ακόμα υπό συζήτηση¹⁰. Τον Αύγουστο του ίδιου χρόνου διεξήχθη η Σύνοδος Συνεργασίας Τουρκίας - Αφρικής, υπό τον τίτλο «Αλληλεγγύη και Συνεργασία για ένα Κοινό Μέλλον». Στη Σύνοδο συμμετείχαν εκπρόσωποι από 50 κράτη - μέλη της Αφρικανικής Ένωσης - απουσίαζαν μόνο το Λεσότο, η Σουαζιλάνδη και η Μοζαμβίκη. Επιπλέον, αποφασίσθηκε η επανάληψη των εργασιών της Συνέλευσης το 2013 αυτή τη φορά σε αφρικανική χώρα.

Η συνεργασία της Τουρκίας με την Αφρική επεκτάθηκε ταυτόχρονα και στον οικονομικό τομέα. Το Μάιο του 2008, η Τουρκία έγινε μέλος της Αφρικανικής Τράπεζας Ανάπτυξης, ενδυναμώνοντας παράλληλα τις σχέσεις της με την Διακυβερνητική Αρχή για την Ανάπτυξη της Ανατολικής Αφρικής και την Οικονομική Κοινότητα Κρατών της Δυτικής Αφρικής. Παράλληλα - και αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία - το Συμβούλιο Εξωτερικών Οικονομικών Σχέσεων της Τουρκίας (Dış Ekonomik İlişkileri Kurulu - DEİK) προέβη στην ίδρυση 8 Επιχειρηματικών Συμβουλίων, στο πλαίσιο των προσπαθειών της Άγκυρας να αυξήσει τις επιχειρηματικές της δραστηριότητες στην

⁷ Mehmet Özkan, "Turkey's rising role in Africa", *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 9-Num. 4, σελ.98-99.

⁸ Οι χώρες αυτές ήταν οι εξής: Λιβύη, Αίγυπτος, Αλγερία, Μπουρκίνα Φάσο, Ακτή Ελεφαντοστού, Γκάμπια, Γουινέα, Νότια Αφρική, Καμερούν, Κένυα, Ένωση των Κομορών (Νησιά Κομόρες), Δημοκρατία του Κονγκό, Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, Μαδαγασκάρη, Μάλι, Μαυριτανία, Ρουάντα, Σουδάν, Τόνγκο, Ουγκάντα, Μοζαμβίκη· για την πληροφορία αυτήν, βλ. "İstanbul Afrika Müsülman dini liderleri İstanbul' da bir araya geldi", *Haberler.com*, 1 Kasım 2006

⁹ Özkan and Akgün, *Turkey's opening to Africa*, σελ. 538. Οι δύο συγγραφείς αναφέρουν, μεταξύ άλλων, ότι αρκετοί από τους προαναφερθέντες αφρικανούς θρησκευτικούς ηγέτες εκφράστηκαν με ιδιαίτερος θετικό τρόπο για την οθωμανική παρουσία στην αφρικανική ήπειρο. Το στοιχείο αυτό - σε συνδυασμό με το αίτημα για την ανέγερση τζαμιών οθωμανικής/τουρκικής τεχνοτροπίας - απαντά εν μέρει στο ερώτημα κατά πόσον η οθωμανική κατοχή των βορειοαφρικανικών εδαφών θα μπορούσε να παίξει αρνητικό ρόλο στις προσπάθειες της Τουρκίας για διεύρυνση της συνεργασίας με τις χώρες αυτές.

¹⁰ Mehmet Özkan, "What drives Turkey's involvement in Africa?", *Review of African Political Economy*, Vol. 37 - Num. 126 (December 2010), σελ.534 - 535.

Αφρική. Τα Συμβούλια αυτά δραστηριοποιούνται στην Αιθιοπία, την Αίγυπτο, την Αλγερία, τη Λιβύη, το Μαρόκο, τη Νότια Αφρική, το Σουδάν και τη Τυνησία. Προκειμένου να επιταχύνει τις ενέργειές της στο επιχειρηματικό πεδίο, το 2008 η Τουρκία αποφάσισε να ανοίξει 15 νέες πρεσβείες στην Αφρική, επιπρόσθετα προς τις ήδη υπάρχουσες 12. Τον επόμενο χρόνο η τουρκική κυβέρνηση διόρισε 8 νέους Πρέσβεις, υπεύθυνους για την ενεργοποίηση των πρεσβειών στις προκαθορισμένες χώρες. Επί του παρόντος, έχουν ολοκληρωθεί οι διαδικασίες για το άνοιγμα 3 νέων πρεσβειών, ενώ άλλες 7 βρίσκονται υπό συζήτηση και διαπραγματεύσεις.

Οι δείκτες των εμπορικών συναλλαγών δείχνουν επίσης τις ευεργετικές συνέπειες που είχε για την Τουρκική οικονομία το άνοιγμα στην Αφρική, όπως φαίνεται και από τον παρακάτω πίνακα:

Έτος /Περιοχή	ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ		ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	
	1999 (εκ.δολ.)	2009 (εκ.δολ.)	1999 (εκ.δολ.)	2009 (εκ. δολ.)
Βόρεια Αφρική	1.344	7.447	1.404	3.542
Υποσαχάριος Αφρική	311	2.732	283	2.158
Σύνολο	1.655	10.179	1.687	5.700

Το 1999, οι τουρκικές εξαγωγές στη Βόρεια Αφρική ανέρχονταν σε 1.344 εκατομμύρια δολάρια ενώ οι εισαγωγές σε 1.404 εκατομμύρια δολάρια, δημιουργώντας έλλειμμα ύψους 60 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Το 2009, οι τουρκικές εξαγωγές στις βορειοαφρικανικές χώρες ανέρχονταν σε 7.447 εκατομμύρια δολάρια - κάτι που σημαίνει ότι σε διάστημα 10 χρόνων αυξήθηκαν κατά 5,5 φορές - ενώ οι εισαγωγές από τις χώρες αυτές ανήλθαν σε 3.542 εκατομμύρια δολάρια, δημιουργώντας πλεόνασμα ύψους 3.905 εκατομμυρίων δολαρίων. Ανάλογη εικόνα παρουσιάζουν οι τουρκικές συναλλαγές και με την υποσαχάριο Αφρική: ενώ οι τουρκικές εξαγωγές το 1999 στις περιοχές αυτές ανέρχονταν σε 311 εκατομμύρια δολάρια, το 2009 έφτασαν τα 2.732 εκατομμύρια δολάρια· σημείωσαν, δηλαδή, αύξηση 9 φορές. Αντιστοίχως, οι εισαγωγές στην Τουρκία από τις χώρες της υποσαχάριος Αφρικής το 1999 ανέρχονταν σε 283 εκατομμύρια δολάρια, ενώ το 2009 έφτασαν τα 2.158 εκατομμύρια δολάρια, δημιουργώντας πλεόνασμα 574 εκατομμυρίων δολαρίων, έναντι των 28 εκατομμυρίων του 1999. Η συνολική εικόνα είναι ενδεικτική: στο σύνολο της αφρικανικής ηπείρου, η Τουρκία το 1999 είχε έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο ύψους 32 εκατομμυρίων δολαρίων δέκα χρόνια αργότερα ο συσχετισμός αυτός είχε ανατραπεί πλήρως, αποφέροντας πλεόνασμα 4.479 εκατομμυρίων δολαρίων. Η αφρικανική αγορά φαίνεται να προσφέρει ευρύτερες οικονομικές προοπτικές για την Τουρκία: το Νοέμβριο του 2010, για παράδειγμα, η Γαλλία ανακοίνωσε την πρόθεσή της να συνεργασθεί με την Τουρκία για τη διεξαγωγή κοινών εμπορικών αποστολών στην Αφρική προκειμένου να ανταγωνισθούν την Κίνα στη σύναψη εμπορικών συμφωνιών.

Σε πολιτικό επίπεδο, καρπός της τουρκο-αφρικανικής συνεργασίας υπήρξε η στήριξη - από τη μεγάλη πλειοψηφία των αφρικανικών χωρών - της υποψηφιότητας της Τουρκίας ως μόνιμου μέλους του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, το 2008¹¹. Μακροπρόθεσμα, εξάλλου ευελπιστεί να συνεργασθεί με τις αφρικανικές χώρες σε διεθνή φόρα, όπως ο ΟΗΕ, και να ανταλλάξει απόψεις αναφορικά με περιφερειακά και παγκόσμια ζητήματα¹².

¹¹ Özkan, *Turkey's rising role in Africa*, σελ. 99 – 101, απ' όπου και ο πίνακας με τα στοιχεία.

¹² Özkan and Akgün, *Turkey's opening to Africa*, σελ. 536.

Μερικά ενδεικτικά συμπεράσματα

Οι παρούσες εξελίξεις στις αραβικές χώρες της αφρικανικής ηπείρου - με βασικό σημείο αναφοράς τα όσα συμβαίνουν στη Λιβύη - έθεσαν εκ νέου επί τάπητος το σχετικό διάλογο για το ρόλο της Τουρκίας στην περιοχή. Βασικό ερώτημα αποτελεί, επίσης, το εάν η Τουρκία ως ισλαμική χώρα με εδραιωμένους δημοκρατικούς θεσμούς και ευρωπαϊκό προσανατολισμό - θα μπορούσε να αποτελέσει κυρίαρχο πολιτικό μοντέλο για τον αραβικό κόσμο.

Στην πραγματικότητα, η ιδέα της Τουρκίας ως κυρίαρχου μοντέλου λειτουργεί καλά σε ρητορικό επίπεδο. Είναι, όμως, εξαιρετικά αμφίβολο το αν και κατά πόσο θα μπορούσε να λειτουργήσει στην πράξη. Πέραν των εντόπιων νοοτροπιών και των κυρίαρχων κοινωνικών και πολιτικών ομάδων εξουσίας του αραβικού κόσμου - που λειτουργούν αποτρεπτικά σε μία τέτοια προοπτική - πολλές φορές έχει αποδειχθεί η αδυναμία μιας «ιδεολογικής μεταμόσχευσης». Αυτό που συμβαίνει σε ένα μέρος του αραβικού κόσμου αυτή τη στιγμή σίγουρα συνιστά κάποιο βαθμό ρήξης με την καταστημένη τάξη πραγμάτων. Είναι, ωστόσο, πολύ νωρίς για να γίνουν ασφαλείς προβλέψεις. Ακόμα και αν δεχθούμε ότι η Τουρκία μπορεί να ασκήσει κάποιου είδους πολιτισμική επιρροή, αυτό θα γίνει κυρίως ως συνέπεια μιας ισχυρής οικονομικής και διπλωματικής παρουσίας στην αφρικανική ήπειρο.

Η αφρικανική πολιτική που η Τουρκία ακολούθησε κυρίως από το 2002 και εξής, φανερώνει τη σαφή της βούληση να επεκτείνει τη γεωστρατηγική της σφαίρα επιρροής στην ήπειρο αυτήν. Οι οικονομικές της δραστηριότητες αλλά και η προσέγγιση σε πολιτικό επίπεδο έχουν μέχρι στιγμής υπάρξει επιτυχείς. Ακόμα πιο σημαντική είναι η διαπίστωση ότι οι ενέργειες αυτές έχουν βασικά μακροπρόθεσμο χαρακτήρα: αποσκοπούν στο να θέσουν τις βάσεις για μία ισχυρή συνεργασία σε πολλά επίπεδα - πολιτικό, διπλωματικό, πολιτισμικό και οικονομικό - κάτι που ακολούθως θα ενισχύσει το ρόλο της Τουρκίας στην ευρύτερη περιοχή.

Η γενικότερη στάση της Άγκυρα στο θέμα της διεθνούς επέμβασης στη Λιβύη¹³ - και κυρίως η, σε υψηλούς τόνους, ρητορική υπέρ του λιβυκού λαού - θα πρέπει μάλλον να ερμηνευθούν ως ενδείξεις ότι η Τουρκία ενδιαφέρεται κυρίως για τη διάδοχη κατάσταση. Τα εδραιωμένα συμφέροντα στις αραβικές χώρες - προϊόν, σε σημαντικό ποσοστό, της αφρικανικής πολιτικής που ακολούθησε η Άγκυρα - αποτελούν ασφαλή ένδειξη ότι η Τουρκία θα επιδιώξει να έχει ισχυρή παρουσία στο χώρο αυτόν και στο μέλλον. Είναι, άλλωστε, προφανές ότι στο βαθμό που η τουρκική διπλωματική και επιχειρηματική παρουσία στην Αφρική αυξηθεί, θα αυξηθεί και η παρεμβατική της ισχύς.

Υπάρχουν δύο παράγοντες ευνοϊκοί για την ενίσχυση των τουρκικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην περιοχή: ο πρώτος είναι ότι η Τουρκία δεν έχει αποικιοκρατικό παρελθόν στην ήπειρο. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την έμφαση της τουρκικής πλευράς για την ανάπτυξη ισότιμης συνεργασίας, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ευνοϊκή αντιμετώπιση της συνεργασίας αυτής από τους αφρικανούς ηγέτες¹⁴. Ο δεύτερος παράγων είναι ότι η νέα αφρικανική πολιτική της Άγκυρας βασίστηκε κατά μείζονα λόγο σε οικονομικούς τομείς άσχετους με το θέμα του πετρελαίου - που ούτως ή άλλως συνιστά κομβικό σημείο στην εμπλοκή των διεθνών δυνάμεων στην υφιστάμενη κρίση, και δημιουργεί αυξημένες ανησυχίες από την πλευρά των αραβικών πληθυσμών. Κατά συνέπεια, είναι αρκετά πιο εύκολο για την Τουρκία να

¹³ Για το θέμα αυτό, βλ. επίσης: Ιωάννη Ν. Γρηγοριάδη, "Οι μεσανατολικές εξεγέρσεις και η Τουρκία", *Καθημερινή*, φύλλο της 6^{ης} Απριλίου 2011

¹⁴ Özkan, *Turkey's rising role in Africa*, σελ. 103

διατηρήσει τα οικονομικά της κεκτημένα και μετά το τέλος της κρίσης.

Οι διαπιστώσεις αυτές δεν αναιρούν τη βασική ιδέα που προβάλλεται σε αρκετές αναλύσεις σχετικά με την ανάμειξη και το ρόλο της Τουρκίας στο θέμα της Λιβύης: ότι η Τουρκία επιδιώκει την ενδυνάμωση της εικόνας της στον αραβικό κόσμο, αλλά και του γεωστρατηγικού της ρόλου στην ευρύτερη περιοχή. Ασχέτως της επιδίωξης αυτής, ωστόσο, πρέπει να τονισθεί ότι η Τουρκία έχει ανεξάρτητη διπλωματική και οικονομική ατζέντα για την Αφρική, η οποία αποτελεί από μόνη της ισχυρό κίνητρο για δραστηριοποίηση. Εξυπακούεται, φυσικά, ότι η εκπλήρωση των στόχων αυτής της ατζέντας συμβάλλουν παράλληλα στην εκπλήρωση των προαναφερθεισών επιδιώξεων.

Το ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ) ιδρύθηκε το 1988 και λειτουργεί ως ένα ανεξάρτητο, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα ερευνητικό και επιμορφωτικό ίδρυμα. Μέσω του πολυετούς έργου του έχει αναδειχθεί σε σημαντικό φορέα πληροφόρησης, μελέτης και σχεδιασμού θεμάτων εξωτερικής πολιτικής, και θεωρείται ένα από τα πιο έγκριτα σε διεθνές επίπεδο κέντρα μελετών της Ελλάδας στον τομέα των Ευρωπαϊκών υποθέσεων και των διεθνών σχέσεων.

Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν εκφράζει, ούτε εκπροσωπεί συγκεκριμένες πολιτικές απόψεις. Επιχειρεί μόνο να λειτουργήσει ως θήμα ελεύθερου διαλόγου και ως κέντρο παραγωγής και ανταλλαγής ιδεών.

The HELLENIC FOUNDATION FOR EUROPEAN AND FOREIGN POLICY (ELIAMEP) was founded in 1988 and operates as an independent, non-profit, policy-oriented research and training institute. It functions as a forum of debate on international issues, as an information centre, as well as a point of contact for experts and policymakers. Over the years, ELIAMEP has developed into an influential think-tank on foreign policy and international relations issues.

ELIAMEP neither expresses, nor represents, any specific political party view. It is only devoted to the right of free and well-documented discourse.